

בארה של תורה

פשט עיון ודרש בפרשת השבוע ופניני השקפה לקח ומוסר

יו"ל ע"י מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' -9744220-08

דוא"ל:

rg5740@gmail.com

גליון 204 שבט תשע"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת המנוח יצחק בן טאוס סלמי ז"ל ע"י בנו ר' דוד סלמי הי"ד

פרשת משפטים

משלח אפילו מקל יכול לדבר. ואף הרופא צריך לדעת שכל כחו מאת המשלח, והוא אינו אלא כמקל, וכשהקב"ה משלח גם מקל יכול לרפא...

רופא כמוהו לא נמצא באף קופת חולים...

בהקשר לאמרה הנ"ל ש"טוב שברופאים לגהינום" יש לציין את ביאורו הנפלא של הגאון רבי חיים מוולוז'ין (מובא בלקוטי אנשי שם ויקרא סוף פרשת תזריע) על פי דברי הרמב"ם (פ"ג משמונה פרקים), שכשם שיש לגוף מחלות כך גם לנפש יש מחלות משלה. וכמו שבמחלות הגוף ישנם רופאים הנותנים תרופה קלה, והריפוי נמשך זמן רב, ולעומתם ישנם רופאים טובים היודעים לתת תרופה חריפה המרפאת מיד. כך גם במחלות הנפש, ישנו רופא הנותן תשובה קלה והריפוי נמשך זמן רב, כתענית ארבעים יום, וישנו רופא היודע לתת לנפש תרופה חריפה ומרה, כגון שמלביץ פני חבירו ברבים, והלה שומע בזיונו ושותק, ובזכות שתיקתו מתרפא בשעה אחת. ואמנם המבייש הזה הוא "טוב שברופאים", שמרפא את חבירו בשעה מועטת, אך נוהל הוא גהינום... וזהו "טוב שברופאים - לגהינום".

כבוד אומלל

"כל אלמנה ויתום לא תענון" (כב, כא)

לפי פשוטו נאמר לאו זה רק ביתום ואלמנה. וכתב המנחת חינוך (מצוה סה) שכן דעת הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"י) והחינוך (שם). אולם רש"י (כאן) פירש ש"הוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם". ובמכילתא (דרשב"י) משמע כרש"י, שכן אמרו שם "אין לי אלא אלמנה ויתום, מנין לרבות כל אדם? תלמוד לומר כל לא תענון. אם כן למה נאמר אלמנה ויתום? ממהר אני ליפרע על ידי אלמנה ויתום יותר מכל אדם. שהאשה קובלת לבעלה, ובן קובל לאביו, אבל אלו אין להן מי שיקבלו לו אלא לי בלבד".

אמנם דברים אלו קשה להולמם, שהרי עונשו של לאו זה חמור ביותר, "והיו נשכים אלמנות ובנינים יתומים", ולא עוד אלא שחייב מיתה בידי שמים (כמבואר בשערי תשובה ש"ג אות כד), ורחוק לומר שכל אחד שיקניט או יצער את חבירו ולו במעט יענש בכל זה. והאור החיים הקד' (פס' כב) הרגיש בזה, וכתב שאף אמנם שעוברים על לאו זה בכל אדם מכל מקום העונש החמור נאמר רק במצער יתום ואלמנה, אבל המענה שאר בני אדם אין עונשו גדול כל כך.

אולם הנה הרש"ל (בהגהותיו על הסמ"ק ל"ת ח') נסתפק בדעת רש"י, האם הלאו נאמר בכל אדם, או דוקא באדם אומלל. והחפץ חיים (פתיחה-לאוין באר מים חיים ס"ק טו') נקט בפשיטות שלרש"י האיסור הוא רק באדם אומלל ולא בכל אדם. וכנראה שנתקשה בקושיה הנ"ל ולכן תירץ שלא בכל אדם הוזהרנו בכך אלא רק באנשים אומללים. ולדבריו אין הכרח לדברי האור החיים, ובאמת העונש אינו דוקא ביתום ואלמנה אלא אף בשאר אנשים ובלבד שהם אומללים.

וכן היה נוהג החפץ חיים למעשה, כפי שכתב בנו הגאון ר' לייב (דוגמא מדרכי אבי עמ' לח' אות ע'), שאביו היה נוהר מאד שלא לענות בדיבור

"כשהקב"ה משלח גם מקל יכול לרפא..."

"ורפא ירפא" (כא, יט)

במסכת ברכות (ס, א) דרשו 'ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות'. וכן נפסק בשלחן ערוך (יורה דעה סי' שלו' סע' א') 'נתנה התורה רשות לרופא לרפאות, ומצוה היא, ובכלל פיקוח נפש הוא. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים'. ולכאורה, כיון שמצוה היא, ואף פיקוח נפש יש בדבר, מדוע אמרו שניתנה 'רשות' לרופא לרפא, והרי היא חובה ומצוה גדולה [ונכבר עמד בזה הט"ז שם].

ותירץ הגאון רבי נתן גשטטנער ('בשבילי הרפואה' קובץ ט' עמ' עג'), שלשון 'רשות' הנאמר כאן אינו מלשון רשות וחובה, אלא מלשון שליחות, שכן מצינו שהטלת שליחות נקראת בלשון חז"ל 'רשות' ונכמו לשון 'הרשאה' דקיימא לן דשליח שוייה, עיין שבועות לג, ב ותוס' שם ד"ה בבא בהרשאה מש"ס ב"ק ע, ב דשליח שוייה. וכן גיטין פח, ב 'אנן שליחותיהו קא עבדינן', ופירש"י 'הם נתנו לנו רשות', ואמנם 'מכאן שניתנה לרופא רשות לרפאות', היינו שהוטלה עליו שליחות מאת הקב"ה לרפא את החולה.

ובזה יתפרשו דברי השלחן ערוך 'נתנה התורה רשות לרופא לרפאות, ומצוה היא', שבא לשלול את ההבנה שרפואה רשות היא ולא חובה, שאם ירצה יעשה ואם ירצה לא יעשה, והשמיענו שהרשות היא בעצם השליחות שהוטלה על הרופא וחייב גמור הוא. ושליחות מאת ה' אינה כשליחות בשר ודם שאין אדם נעשה שליח בעל כרחו ונגד רצונו, אלא כיון שהטיל הקב"ה על הרופא שליחות זו וחנונו ביכולת ובחכמה לרפא חולים, מחוייב הוא בכך, ומצוה היא עבורו בהיותו שליח ה'.

ועל פי זה הוסיף הרב גשטטנער, שככל שהרופא עושה את מלאכתו מתוך ידיעה שהוא שלוחא דרחמנא לרפא את החולה כך הוא מקבל כוחות יותר ויותר מכפי שיעור טבעו. כי כשם ש"שלוחו של אדם כמותו", שהשליח מקבל כחו מהמשלח, כך כביכול שלוחו של מקום מקבל כוחות אלוקיים למעלה מדרך הטבע כדי שיוכל למלא את שליחותו להביא רפואה לעולם.

ב. ובשליח קידושין (פב, א) שנינו "טוב שברופאים לגהינם". והקשה הכרתי ופלתי (סי' קפח' ס"ק ה') כיצד עולים דברי המשנה הללו בקנה אחד עם מלאמ חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפא. כי אם רשות היא בידו מדוע יתבע על שריפא חולים, ובפרט שהוא הרופא היותר טוב והביא רפואה ומזור לרבים.

ונראה לבאר על פי האמור לעיל, שרופא הוא שליח ה' שהעניק לו חכמה וכשרון לרפא חולים, והוא בעצם בעל המקצוע היחיד שמלאכתו היא שליחות משמים. וככל שהרופא גדול יותר סימן הוא שהקב"ה נתן לו כוחות גדולים יותר, ואם הוא מכיר בכך ורואה עצמו כשליח הרי שאדרבה משמים יתנו לו עוד ועוד כוחות, אולם ה"טוב שברופאים" שכופר במשלחו ומתגאה ותולה הכל בחכמתו וידיעותיו, מועל הוא בשליחותו וראוי על כן לגהינם.

ג. ויש להוסיף בנותן טעם מעשה שהגיע שלוחו של הגאון רבי עקיבא איגר לעיר אחת לדרוש בפני הציבור בענין מסוים, אולם אותו אדם לא הצטיין כל כך בכח הדיבור, ולכן היו שרצו להניאו מלדבר ברבים. אך הגאון רבי יעקב מליסא בעל נתיבות המשפט אמר שאם הוא שלוחו של רבי עקיבא איגר אזי כח המשלח טמון בשליח, וכאשר רבי עקיבא איגר

יונה בת לולה אברהם ע"ה
אייל בן תמר ציונה אליהו ז"ל
הרצל בן ברטה מוזין ז"ל

מרים בת רגינה גרון ע"ה
אביהן בן יהודה מרחבי ז"ל
שרית בת כרמלה רזיאל ע"ה

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יחיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

כיצד לשבח חתן שסולק מהישיבה עקב טיסה

בשמי הארץ ?

”מדבר שקר תרחק” (כג, ז)

מלבד איסור שקר לא נאמר בתורה ”תרחק” באף איסור אחר, ללמדך עד כמה רע ומגונה השקר בעיני ה'. ואף על פי כן מצינו באיסור זה יוצא מן הכלל, והוא ההיתר לשנות מפני דרכי שלום (יבמות סה, ב), או מפני עונה וצניעות וטובת חבירו [”בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במילייהו, במסכת, ובפוריא ובאושפיזא (ב”מ כג, ב)], והיתרים אלו אינם קיימים בשאר איסורים, ויש להבין אם כן מה נשתנה איסור דבר שקר שהותר באופנים אלו.

ונראה בזה על פי הגדרתו המחודשת של הרב דסלר (מכתב מאליהו ח”א עמ’ 94) את המושג ”אמת ושקר”, שלא כפי שמקובל לחשוב שאמת היא הצגת העובדות כפי שאירעו, ושקר הוא כשמשנים את העובדות. כי אף שבדרך כלל זו הכוונה, מכל מקום יש אופנים רבים שאין הדבר כן. שלפעמים אסור לומר דברים כהויתן, כמו לספר על פגם שיש בחבירו בלי תועלת והכרח. ולפעמים צריך לשנות, כגון כשהאמת תזיק. אלא גדר הדבר הוא ששקר הנו כל דיבור, אף אם הוא אמת, שיוצאת ממנו תכלית רעה. וכן אמת היא כל דיבור ואפילו של שקר שיוצאת ממנו תכלית טובה. [ונלשון הרב דסלר ”אמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא. ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר הסיטרא אחרא”].

ולפי זה שינוי מפני דרכי שלום או היוק חבירו וכיוצא בזה אינו ”היתר” לאמירת שקר, אלא שבאופן זה נחשב השינוי כאמת לאמיתה היות והתכלית היוצאת ממנו היא טובה, ואדרבה אם יאמר את הדברים כמו שהם יחשב הדבר לשקר מפני שתכליתו רעה. ומכיון שאין זה ”היתר” לאמירת שקר ממילא נתרועעה ונפלה השאלה הנ”ל מדוע לא מצינו היתר כזה בשאר איסורים.

ב. ומכאן נלמד עד כמה צריך האדם לחשב דבריו, ולראות בעיני שכלו מה יהיו תוצאותיהם ואיזו תכלית תצא מהם. ופעמים שגם אם משנה מן האמת במקום הצורך, נחשב הדבר כאמת ולא כשקר, ולמצוה יחשב לו.

ובספר אגן הסהר (עמ’ 512) על הגאון רבי אברהם גנחובסקי (שמלבד גדולתו המפולגת בתורה היה פיקח גדול) מובא מעשה בבחור משיבת טשעבין שנסע במטוס לטיול בשמי הארץ באמצע הזמן, ועקב כך החליטה הנהלת הישיבה לסלקו כדי שלא ישפיע לרעה על שאר הבחורים. והנה לאחר כמה שנים בא הבחור בקשרי שידוכין והגיע לישיבה כדי להזמין את חבריו לשמחת התנאים. אולם ראש הישיבה בעל הברכת שמעון הורה לבחורים שלא ילכו.

החתן שמע על כך פנה לרב גנחובסקי וביקש ממנו שהיות וחבריו מנועים מלהשתתף בשמחתו הרי שלכל הפחות הרב יגיע וישתתף בשמחתו. הרב שאל על כך את ראש הישיבה, והלה אמר לו שהוא יכול ללכת בתנאי שלא יפליג כל כך בדברים כדרכו בשבחו של חתן זה.

כאשר הגיע הרב גנחובסקי לשמחה ביקשו ממנו שישא מדברותיו בשבח החתן. והרב עמד ודיבר ואמר ש”בחור זה אין לתאר ואין לשער את גודל עלייתו בתקופת הישיבה, ואפשר לומר עליו באופן ברור שהוא בחור שמרקיט שחקים בעלייתו...”. כמובן שכונתו היתה שהבחור הרקיע שחקים במטוס, אך אמר זאת בלשון המשתמעת כאילו החתן עלה ונתעלה בישיבה כדי שהשומעים יפרשו את דבריו לשבח ולטובה.

עוד מובא בספר הנ”ל (שם עמ’ 513) שפעם בירר משהו לצורך שידוך אצל הרב גנחובסקי אודות בחור מהישיבה שהיה בעל קומה ובעל בשר. והרב אמר עליו ”בחור זה נפלא, והוא תופס מקום נכבד בישיבה...”, והלה הבין שהבחור נחשב אחד מטובי הבחורים ומקומו בין הנכבדים שבהם.

כמובן שאין לנהוג כן בכל בירור על שידוך, וצריך שיקול דעת וחכמה יתירה באלו מקרים לומר את האמת ובאיזה מקרים לשנות, וכנראה שהרב הבין וידע שההצעה מתאימה, ופקחותו עמדה לו שלא להיכשל בשקר ומאידך לומר את האמת, כדי שבתכלית הדברים יצא רק טוב.

קשה את העניים המחזרים על הפתחים, אף שהם מרגיזים לפעמים בדבריהם. כי חשש לדברי המכילתא שהאיסור נאמר בכל אדם אומלל, ועוברים עליו אפילו בעיני קל.

ומכאן נלמד עד כמה יש להיזהר שלא לפגוע באנשים אומללים וקשי יום. ופעמים ישנה נטייה שלא להיזהר בכבודם, כי שפלים הם בעיני הבריות ובנקל מזולזלים בהם, אך לפי הנ”ל הרי שלשיטת רש”י איסור תורה הוא ונאמר בו עונש חמור ולכן בודאי שיש לחוש ולהיזהר בכבודם.

בעל המסעדה נתן ריח וקיבל צלילים...

”עד בא השמש תשיבנו לו. כי היא כסותו לבדה וגוי במה ישכב” (כב, כה-כו)

הכלי יקר פירש בדרך רמז שפסוקים אלו נאמרו אודות אדם שעינו רעה בעניים ואינו נותן צדקה מממונו קודם ”בא השמש”, כלומר במשך ימי חייו בעולם הזה קודם שיעריב שמשו וילך לבית עולמו, ואם כן ”במה ישכב” בקבר, ”כי היא” דהיינו הצדקה, ”כסותו לבדה”, כי במותו נקבר ערום מכספו וזהו, ואין לו כסות אחרת כי אם הצדקה, שנאמר (איוב כט, יד) ”צדק לבשתי וילבישני”. ולכן נכתב בתורה ”כסותה” באות ה’, כי הצדקה היא כסותה של נשמת האדם.

ומעשה באביון שלא היה לו כסף לקנות אוכל, והלך ונעמד בסמוך למסעדה, ונהנה מריח הניחוח של התבשילים, ומקול התזמורת שניגנה שם. בעל הבית שראה אותו מחה בו שלא יעמוד בצדי המסעדה, אך הלה לא ציית לבקשתו והיה מגיע מדי יום ביומו כדי ליהנות מהריח והצלילים.

יום אחד ניגש אליו בעל המסעדה והגיש לו חשבון שמסכם את כל הימים שבהם נהנה מהריחות ומהניגונים. והעני טען כנגדו מדוע אשלם לך והרי ”זה נהנה וזה לא חסר פטור”. ובכלל עמדתי בחוץ ולא נכנסתי לתוך המסעדה.

שניהם הלכו יחד לרב העיר והציעו לפניו את טענותיהם. והרב פסק שהעני חייב לבעל המסעדה תשלום מלא, וביקש ממנו לשלם מיד במקום את כל הסכום במזומן. העני עשה כדברי הרב והוציא את הפרוטות האחרונות שהיו בכיסו ושילשלם לבעל המסעדה.

הרב ביקש מבעל המסעדה להכניס את המעות לכלי שבו היה נוהג להניח את כספו, והלה עשה כן ומרוב שמחה נענע את הכלי כדי להשמיע לאזונו את קול המצלצלים שהרויח. אך מיד התברר לו ששמחתו היתה זמנית, כי כשרצה לשוב לביתו אמר לו הרב ”כעת תוציא מהכלי את כל הכסף שקיבלת ותחזיריהו לעני”. וכששאל בצער ”מדוע?” השיב לו הרב ”אתה נתת לעני ריח וקול שהם דברים שאין בהם ממש, וקיבלת בתמורה תשלום מלא של צלילים מהמטבעות שגם בהם אין ממש...”.

ומוטר השכל גדול למדנו מכך, כי בעיני האדם הכסף והזהב הם דבר שיש בו ממש ונפשו מחמדתו עד כי מקמץ הוא מלפזרן לצדקה, אך האמת היא שאין מלויין לו לאדם לבית עולמו לא כסף ולא זהב ולא נשאר לו מהם כי אם צלילים בעלמא... ורק המזון שהעניק לדלים ואביונים יש בו ממש והוא שיעמוד לימינו בעולם הבא.

ב. ובמסכת בבא בתרא (ט, ב) דרשו ”מאי דכתיב ”וילבש צדקה כשריון?” לומר לך, מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול”. ולפי פשוטו הדמיון לשריון הוא משל בעלמא. אך מצאתי חידוש באור זרוע (הל’ צדקה סי’ א’) בשם המדרש, שהצדקה היא שריון של ממש, כי לאחר פטירת האדם נוטלים בשמים את כל הפרוטות שנתן לצדקה ויוצרים מהם שריון שמגן עליו מדינה של גהינם. וככל שהיתה ידו פתוחה לעניים והיה מרבה לעשות צדקה כך שריונו יהיה גדול ושלם וכל מיני גהינם לא ישלטו בו.

ויש להוסיף לזה את דברי האלשיך (ישעיה נט, יז), שבעת חבלי משיח ומלחמת גוג ומגוג הקב”ה יקבץ את כל הצדקות שעשו ישראל באותו דור ויעשה מהם שריון עצום שיגן עליהם לבל יאונה להם כל רע מאויביהם.

שיחות מוסר והשקפה על הפרשה מאת הרב ראובן גולן בעמדות ובאתר קול הלשון, או בטל’ 03-6171001

[הקש 1-1-2-48-1 או *8 ואמור את שם המרצה והקש 1-1]. השיחה המרכזית משודרת בשידור חי בקול הלשון ביום ה' ב-16:40

[בסיום השיחה ניתן להורידה לאחר כמה דקות מהאתר]. לקבלת העלון שלח הודעה ל- rg5740@gmail.com

העלון מוקדש לעילוי נשמת יוסף בן דוד וציונה שלומי ז”ל ע”י משפ’ שלומי הי”ו ♦ גדעון בן רחל ז”ל ע”י משפ’ נעמן הי”ו

לע”נ סעיד בן סאלם אהרזני ז”ל ♦ ימימה בת מרים גדסי ע”ה ♦ שמעון בן יחיא ולולה מעברי ז”ל ♦ גייראן רבקה בת מלכה ע”ה ע”י אליהו

מאיר בן חנמנג’אן קישכנאם ז”ל
שמואל בן חנה ז”ל ע”י בנימין
רפאל בן אסתר פרגי ז”ל

אלאור בן גלית ז”ל ע”י מחפוד
רחמים בן אסתר ז”ל ע”י שמלוב
שלמה בן תחיה אלפסי ז”ל

אברהם בן לאה סאלתיאל ז”ל
יעקב אפרים בן חנניה יויט ליפא ז”ל ע”י שמעון נאה
שלמה סלימן בן חיים קרואני ז”ל